

Koltai Z.: Sikeres és versenyképes városok. Piackutatás a magyar települések körében (PTE FEEK, Pécs, 2014. 211 o.)

SIMON ÁGNES

SIMON Ágnes: PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Doktori Program; 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.; grenouille1968@gmail.com

Ágnes SIMON: PhD student, Doctoral Program in Political Science, Interdisciplinary Doctoral School, Faculty of Humanities, University of Pécs; Ifjúság útja 6., H-7624 Pécs, Hungary; grenouille1968@gmail.com

Koltai Zoltán a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Intézetének habilitált egyetemi docense. Doktori tanulmányait a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskolájában folytatta, majd az MTA Regionális Kutatások Központja Dunántúli Tudományos Intézetében tudományos segédmunkatársként dolgozott, ami kutatómunkájában egy fontos szakaszt jelentett. Közgazdász végzettsége ellenére a földrajz mindig is közel állt érdeklődéséhez, munkásságában meghatározó szerepet játszik a regionális gazdaságtan, mely a környezet és a környezeti változások iránti nyitottságot feltételezi.

Sikeres és versenyképes városok – Piackutatás a magyar települések körében címmel 2014-ben kiadott kötete – kapcsolódva doktori tanulmányai során végzett kutatásaihoz is – a magyar települések körében folytatott piackutatás elméleti hátterét és eredményeit mutatja be azzal a céllal, hogy teljes körű áttekintést adjon mindazon vizsgálati módszerekről, melyek alapján a magyar városok versenyképességét meghatározó tényezőket elemezni és a városok eredményeit értékelni lehet.

„New Yorkban lehetetlen élni, máshol meg nem érdemes” – idéz a szerző egy amerikai mondást előszavában. Elgondolkodtató sorok, hiszen a városok életünk szerves részei, de az, hogy a város mitől válik élhetővé, sokszor személyes, szubjektív megítélésen múlik. Abban azonban biztosan mindenki egyetért: fontos számunkra, hogy településünk sikeres legyen.

Napjainkban egyre központibb kérdés a területi versenyképesség, amelynek vizsgálata felértékelődött. Ezt mutatják a közelmúltban készült települési

szintű hazai kutatási eredmények is, melyekről – számosságukra tekintettel – Koltai szubjektív módon csoportosítva ad áttekintést. Magyarországon a különböző települési szintek és régiók közötti egyenlőtlenségek növekedése számos feszültséget okoz, hisz politikai, gazdasági és társadalmi szempontból kedvezőtlen folyamatokat indít el. Ezek mérséklése az Európai Unió politikáiban, de a világ egyéb területein is központi kérdéssé vált.

Természetesen nem lehet eltekinteni a globalizációs folyamatok összefüggéseinek vizsgálatától sem, melyek gazdasági és társadalmi átalakulásokat, megújult területfejlesztési célkitűzéseket eredményeznek. A nemzetközi térben egyértelmű a globalizálódó nagyvárosok szerepének növekedése. London, Párizs, New York, Tokió, Peking kiemelkedő szerepét elsősorban gazdasági-pénzügyi központjellegük alapozza meg. Nagyvállalatokat, fejlett szolgáltatásokat vonzanak ezek a metropoliszok, egyúttal koncentrálják a döntési központokat és a turizmust, hálózatokba tömörülve a világgazdaság valódi irányítói.

A könyv célja, hogy ebbe a kontextusba helyezze megvizsgálja a versenyképesség és sikeresség témakörét. Bemutatja a különböző kutatási módszereket és eredményeket, melyek alapján elsősorban a magyar városok versenyképességéről, sikerességéről von le következtetéseket. A szerző friss piackutatási eredményei arra is igyekeznek választ adni, hogy vajon megállja-e helyét a közvélekedés, hogy azon városok sikeresek, melyek – többek között – magas jövedelmet és élet színvonalat biztosítanak, munkaerőpiaci adottságaik kedvező, lakókörnyezetük élhető, valamint megfelelőek bennük a kulturális, oktatási, sportolási lehetőségek, az egészségügyi és kereskedelmi szolgáltatások.

A témát a szerző elsősorban területi aspektusból járja körül, de felhívja a figyelmet arra, hogy tekintettel annak komplexitására és publicitására, a vizsgálódás nem lehet teljes körű. Mindazonáltal a leírtak logikus szerkezetben épülnek egymásra, és a témában kevésbé jártas olvasó számára is biztos elméleti alapokkal szolgálnak.

Bevezetőjében izgalmas az a történeti visszatekintés, mely magyarázatul szolgál a városok közötti versengés eredetére, mozgatórugóira. Két állandó elem biztosan évszázadok óta meghatározó e tekintetben: a hatalomért és a gazdasági előnyökért folytatott küzdelem. Ez persze egyúttal azt is jelenti, hogy mindig voltak fejlettebb és elmaradottabb térségek, attól függően, hogy a gazdaság optimális elhelyezkedésre való törekvése milyen irányba, mely terület felé haladt.

A napjainkat meghatározó folyamatok vizsgálatát a 19. századtól kezdi a szerző. Az 1970-es évekig sokkal inkább a nemzetállamokon belül folyt a városok közötti rivalizálás, míg az elmúlt évtizedeket sajátos kettősség jellemezte: egyrészt a fokozottabb támaszkodás a helyi erőforrásokra, másrészt a globális kapcsolatrendszerekben való aktívabb részvétel, a piaci alapú tervezés. A globalizációs folyamatok újfajta gazdasági tér kereteit nyitották meg, amelyben a nemzetek alatti területi egységek váltak egyre fontosabb szereplőkké. Koltai megállapítja, hogy ez a folyamat a regionális egyenlőtlenségekre is nagyobb figyelmet irányít, a területi kohézió a társadalmi érdeklődés egyik központi kér-

désévé vált. Gazdasági-szerkezeti átalakulások is végbementek a szolgáltatások és a tudásalapú gazdaság térnyerésével, a közigazgatás rohamosan decentralizálódott. Mindezen folyamatok a globális-lokális paradoxon jelenségében öltnek testet: míg a piacok globálissá váltak, az erőforrások lokálisak maradtak, jelentőségük pedig egyre növekedett. Megjegyzendő mindazonáltal, hogy a Koltai által összegzett folyamatok az utóbbi évtizedben a globalizációs folyamatok keltette félelmeknek köszönhetően irányt váltani látszanak, és Európában ismét a nemzetállam szintje felé mozdulnak.

A versenyképesség fogalmi hátterével hazai és nemzetközi szerzők egyaránt foglalkoztak. A legalapvetőbb megállapítás, hogy a területi értelemben vett verseny eredményeképp nő a helyben lakók életminősége. A versenyképesség nehezen mérhető fogalom, komplex mutatórendszerrel, de egyértelműen megállapítható a korábban említett vezető globális városok mellett a feltörekvő gazdaságok (Brazília, India, Kína, délkelet-ázsiai országok) városainak térnyerése. Ebbe a térbe helyezve Magyarországot sajnos azt kell megállapítani, hogy az úgynevezett „B” kategóriás városok hiánya miatt egyedül Budapest alkalmas jelentősebb nemzetközi funkciók betöltésére.

Témájukban hasonló, de főképp statisztikai alapú hazai kutatások eredményeit mutatja be a második fejezet. Részletes értékelést tartalmaz a magyar települések, városok versenyképességének és sikerességének összefüggéseiről. Olvashatunk arról, hogy a városok szerepe, súlya hogyan alakult át a gazdasági, politikai viszonyok változásának következtében. Az első periódus az 1980-as évek végéig tartott. Ekkor még nem lehet valódi versenyről beszélni, a településhálózat fejlődése alapvetően központi döntésektől függött. A rendszerváltozással ez a helyzet megváltozott, és az 1990. évi önkormányzati törvénnyel alapjaiban módosultak a fejlődés feltételei, a polgári demokratikus államberendezkedésnek köszönhetően a települések önállóbbá váltak. A szocializmus mesterséges egyensúlyt igyekezett tartani, és bár a piacgazdaság ezt szétzilálta, mégsem automatikusan a méret alapján dőlt el, mely települések fejlődnek jobban. Földrajzi helyzetük, a befektetők számára vonzóbb környezet alapján a mobilabb vállalatok kisebb városokba is elmozdultak.

A fejezet második részében Koltai igyekszik csokorba gyűjteni azokat a vizsgálati módszereket, melyek alapján a magyar városok versenyképességét kategorizálni, településhálózatban elfoglalt pozícióikat értelmezni lehet: ilyenek a komplex, valamint gazdasági és munkaerőpiaci mutatókon alapuló vizsgálatok; humán erőforrás-adottságokon és innováción alapuló típusképzések; az infrastrukturális ellátottság, illetve a települési funkciók száma és választéka, a környezeti minőség, valamint a nemzetközi beágyazottság és globalizáltság szerinti típusok.

A szerzőnek nehéz mindezek alapján általános érvényű megállapítást tennie, azonban arra a következtetésre jut, hogy a magyar települések versenyképességét, sikerességét mára elsősorban belső adottságaik határozzák meg. Továbbra is fontos ugyan a településhierarchiában elfoglalt helyük és közigaz-

gatási szerepük, de sokkal meghatározóbbá vált a gazdasági adottság és a jövedelemszerzési lehetőség. A közszolgáltatásokkal szemben előtérbe kerültek a piaci alapú tevékenységek, az üzleti szolgáltatások fejlesztése, ami lehetővé tette a versenybe történő aktív bekapcsolódást. Mindazonáltal a fejlettség továbbra is három fő dimenzió: főváros-vidék, nyugat-kelet, város-község mentén értelmezhető. A legdinamikusabb nyugat- és közép-dunántúli megyékben a fejlődést belső kiegyenlítődés kísérte, a kedvezőtlen gazdasági-társadalmi adottságú térségek összezsugorodtak, részben feldarabolódtak. A budapesti agglomeráció tovább terjeszkedett, az itt található települések, különösen a városok, a nyertesek közé tartoznak. A sereghajtó észak-magyarországi, észak- és dél-alföldi, valamint dél-dunántúli térségek belső egyenlőtlenségeinek mérséklésére való törekvés sokkal kevesebb eredményt mutat.

Koltai kutatását vállalkozók és vállalatvezetők, valamint magánszemélyek körében végzett rétegzett kérdőíves lekérdezésekkel is alátámasztotta. A települések mint telephelyek és lakóhelyek sikerességét csak kevesen kutatják Magyarországon ezzel a puha módszerrel, így eredményeinek bemutatása mindenképpen a kötet egyedi eleme.

A harmadik fejezet ezeket az empirikus módszerrel nyert adatokat foglalja össze. Egyik fő szempont a 2004–2005-ben végzett közvélemény-kutatás aktualizálása volt. Ebbe a munkába a Pécsi Tudományegyetem nappalis és levelezős közgazdász hallgatóit is bevonta, így sikerült a magyar lakosság körében végzett felmérést ezerfős mintavétel alapján 2012–2013-ban megismételni.

A vállalkozók legfőbb telephelyválasztási szempontjaikról nyilatkoztak, valamint arról, hogy mely magyar településeket tartják a legversenyképesebbeknek, kiemelkedő gazdasági központoknak, s hogy mire alapozzák véleményüket. A magánszemélyek körében a lekérdezés elsősorban a lakóhelyválasztási szempontokat, a különböző nagyságú településtípusok előnyeiről és hátrányairól alkotott véleményeket vizsgálta. A kérdőív az ő esetükben is kitért arra, hogy mely településeket tartják a legversenyképesebbeknek, és véleményük szerint azok milyen tényezők alapján válhatnak vonzáskörzetközpontokká. Az eredmények közül talán érdemes kiemelni, hogy Budapest metropoliszjellege ellenére mint lakóhely is toronymagasan vezet a listát. A 2004–2005-ös közvélemény-kutatás is már ezt mutatta, de azóta még tovább nyílt az olló.

Érdekesség, hogy a 2012–2013-as kérdőívekbe új kategóriaként került be az életminőséget meghatározó szempontok közé a közbiztonság. A kutató meglepetésére azonnal „listavezető” is lett a lakóhelyi vonzerő tekintetében.

Koltai vizsgálódásai azt igazolják, hogy Magyarországon a közép- és nagyvárosok telephelyként és lakhelyként is sikeresebbek, mint a kisebb települések. Az empirikus adatszerzés alátámasztja azt, amit a statisztikai eredmények is mutatnak, azaz Budapestet Győr, Debrecen, Pécs, Szeged, Sopron követi a sikerességi listán.

A szerző a harmadik fejezetbe kicsit kakuktktojásként illesztette be az Európa Kulturális Fővárosa (EKF) Pécs 2010 program kapcsán 2008–2011-es ku-

tatási eredményeit. Ez inkább a téma iránt érdeklődőknek „csemege”, noha a sikerességet és vonzerőt tekintve felettébb izgalmas tanulmánynak ígérkezik a pécsi eredmények értékelése. Koltai vizsgálatának fókuszában az a kérdés áll, hogy vajon siker vagy elszalasztott lehetőség-e az EKF. Választ néhány év távlatából nehéz bizonyossággal adni, de a háromezer fő reprezentatív megkérdezésén alapuló felmérés arra mindenképp alkalmas, hogy az általános közvélekedésről képet kapjunk. A válaszadók többségének véleménye, hogy a pécsi rendezvénysorozat alkalmas volt arra, hogy nemcsak helyben, de országos és nemzetközi szinten is kedvező irányba mozdítsa a város megítélését. A beruházások fenntartása ugyan köztudottan nehézségeket okoz, de a megkérdezettek fontosnak tartották azt az életminőség-javulást, amelyet a fejlesztések a polgárok számára hoztak.

Összegezve a könyvben leírtakat, egyértelmű, hogy a verseny eredményeképp javul a helyben élők életminősége. Kérdés, hogy a határtalanná váló gazdasági folyamatok révén lehet-e gazdasági kiegyenlítődésre is számítani a globalizálódó világ különböző térségeiben. Koltai úgy véli, hogy mindent egybevetve erre nincs esély. Markáns a feltörekvő gazdaságok metropoliszainak térnyerése, a hangsúlyok eltolódtak nyugatról keletre, északról pedig délre. Számottevő gazdasági fejlődés jellemzi ugyan a fejletlenebb térségeket is, de a távolság köztük és a fejlett gazdasági központok között várhatóan nem csökken jelentősen a közeljövőben. Az egyenlőtlenségeket konzerválja, hogy a globálissá vált gazdaságban továbbra is lokálisak maradnak a tartós vállalati versenyelőnyök, mint például a speciális szaktudás, a humán és társadalmi tőke, az innovációs folyamatok. A magyar településekről elmondható, hogy napjainkban már elsősorban belső adottságaik határozzák meg sikerességüket a települési hierarchiában elfoglalt helyük mellett, megnövekedett piaci alapú tevékenységeik ereje. Ezzel együtt a verseny regionális dimenziója is felerősödött, felértékelődött a földrajzi elhelyezkedés, így a hierarchia alacsonyabb szintjein álló települések is versenyképesé válhatnak.

A települések versenyhelyzetben vannak, és eredményességük mutatója, hogy milyen mértékben tudják a helyben élők jólétét fokozni. Az elemzések célja végeredményben az – hangsúlyozza a szerző –, hogy a legobjektívebb méréseket lehessen elvégezni a fejlődéshez szükséges lépések meghatározására, hiszen a versenyben a sikeres helytállás eszközei azok a speciális, rugalmasan módosítható fejlesztési programok, melyek a helyi politika, a vállalkozások, a civilek és a tudományos élet partnerkapcsolatára épülnek.

Koltai átfogó jellegű munkája segítheti mindazokat, akik települési szintű tervezéssel, stratégiaalkotással foglalkoznak. Persze kérdés, hogy a kötetet mennyire sikerül ismertté tenni a városok politikai elitje számára, illetve a szakmai tanácsokkal lehet-e befolyásolni a döntéshozókat. A sikeresség biztos hívószó, ezért az érdeklődő szakemberek mellett elsősorban az ő figyelmükbe ajánlanám a könyvet.